

Constantin ZAMFIR*

PEIRE CARDENAL, POET ȘI PATRIOT OCCITAN

Peire Cardenal, occitan poet and patriot

Abstract: *The 12th century represented a true Renaissance for the Western European culture. Poetry is one of the arts which has known a strong affirmation since the first half of the previous century. It all started with Guillaume (1071-1126), the seventh earl of Poitiers and the ninth duke of Aquitaine. This is when the troubadours make their appearance in the cultural history of the Occident, a special phenomenon that profoundly marked European lyrics. The poetry of the troubadours were a true "explosion" of artistic creation. Following this poetic effervescence, many written works by poets more or less talented followed.*

Among all these poets, Peire Cardenal is distinguished due to his life and creations. He saw daylight at Puy en Velay in the province of Auvergne, (at 500 km south of Paris), most likely in the year 1180 (some sources give his birth year as 1176). He had a very long life and died sometime in 1278. His latest writings are dated 1271. The poet was from a noble family, which directed him towards an ecclesiastical career. After entering the suggested career, Peire quickly abandoned it, preferring to become a troubadour. Parts of his extensive work survived to this day. These include 12 love songs and over 80 by sirventes (poems with satirical content, moral or political, which mocked the clergy). Peire Cardenal is an incontestable master of this latter kind of poetry. In total, from his creations we have 96 poems. The poet was between 1204-1208 the secretary of the Count Raymond VI of Toulouse. More of his poems are full of anticlerical feelings, which were shared by many people in the South of France. It is these poems that we analyse in our brief essay.

Keywords: *Peire Cardenal, Raymond VI, Toulouse, Cathars, troubadour.*

* Ph.D. Candidate, University of Bucharest; constantin.zamfir2009@gmail.com.

Date submitted: 12 August 2015

Revised version submitted: 11 October 2015

Accepted: 02 November 2015

* * *

Secolul al XII-lea a reprezentat o adevărată Renaștere pentru cultura din Europa Occidentală. Poezia este una dintre artele care au cunoscut o puternică afirmare încă din prima jumătate a secolului precedent, când, o dată cu Guillaume (1071-1126) al VII-lea Conte de Poitiers și al IX-lea Duce de Aquitanie își fac apariția în istoria culturală a Occidentului, trubadurii. Fenomen aparține ce a marcat profund lirica europeană, poezia trubadurilor a însemnat o adevărată „explozie” a creației artistice. Trubadurii au apărut în regiunea din Franța aflată la sud de fluviul Loire. Ei nu și-au făcut apariția în mod întâmplător aici. Acest ținut întins din sudul Franței cunoaște începând din secolul XI un mare avânt, atât în viața materială cât și în cea culturală, elan determinat de influența convergentă a mai multor factori de ordin economic, politic și cultural. Suferind influența mai multor culturi și religii (catolică, dar și musulmană, venind atât dinspre Spania vecină cât și de pe urma cruciaților întorși din Orient), având o solidă moștenire romano-latină, beneficiind de o clasă politică tolerantă și cultivată, ce a permis existența unei numeroase și prospere comunități iudaice (ce și-a adus aportul ei la dezvoltarea regiunii) și chiar implantarea ereziei cathare, acest ținut a fost un teren ideal pentru revigorarea poeziei. În urma acestei efervescente poetice au rămas foarte multe opere scrise de poeți mai mult sau mai puțin talentați. Dacă în privința originii acestei poezii, cercetătorii încă nu s-au pus de acord între ei, în ceea ce privește influența acestei lirici, toți sunt de părere că trubadurii sunt predecesorii poezilor europeni moderni, că trubadurii au reinventat practic poezia occidentală după hiatusul produs la dispariția Imperiului Roman de Apus. Această poezie s-a răspândit din sudul Franței în toate direcțiile. Ea ajuns în Italia, în Germania, în Spania și Portugalia.

În nordul Franței, cei care au poezii s-au numit *truveri* și au scris în limba *d'oil* vorbită în partea septentrională a vechii Galii. În sudul Franței de azi, trubadurii scriau în dialectele limbii *d'oc*, limba occitană. În Germania, ei au căpătat numele de *minnesangeri* (*cântăreți ai iubirii*). Trebuie să spunem că lirica trubadurilor a reprezentat o remarcabilă noutate în lumea romanică din secolele XII-XIII. Printre aceste elemente de noutate se numără faptul că această poezie era scrisă într-o limbă „vulgară”, înțeleasă de toată lumea (nu în limba latină care în acele timpuri devenise apanajul exclusiv al clericilor și cărturarilor), iar autorii versurilor au o identitate cunoscută.

Aparent un apanaj al nobililor, (pe lângă Guillaume, deja amintit, alți trubaduri ca Jaufré Rudel¹ și Raimbaut d'Orange² au fost prinți iar unii

¹ Jaufré Rudel (1113-1170) prinț de Blay și senior de *Pons* și *Bergerac*, a fost un trubadur provensal, participant la cruciada a II-a.

² Raimbaut of Orange (c.1147-1173) senior de *Orange* și *Aumelas*, trubadur celebru și el.

ca Bertran de Born³ ori Guy d'Ussel⁴ erau castelani bogați), creația poetică era, de fapt, accesibilă tuturor. Printre trubaduri găsim bărbați, dar și femei (au supraviețuit până la noi scrierile a șaptesprezece *trobaritzes*, cea mai faimoasă dintre ele fiind *Contesa de Die*), bogați și săraci. Practic, aproape toate stările sociale au contribuit la fenomenul trubaduresc: cavaleri scăpătați, burghezi, negustori, chiar și clerici. Bernard de Ventadour (1125-1200), considerat de mulți cel mai bun trubadur, a fost fiul unor umili servitori de la curtea contelui de Ventadour.

Între toți acești poeți, Peire Cardenal se distinge prin viața și creația sa. A văzut lumina zilei la *Puy en Velay*, în provincia *Auvergne* (cam la 500 de kilometri sud de Paris) cel mai probabil în anul 1180 (unele surse dau 1176 drept anul nașterii sale) și a avut o viață foarte lungă, moartea sa înregistrându-se undeva prin 1278. (Ultimele sale scrieri care au ajuns până la noi datează din anul 1271). Poetul provenea dintr-o familie de nobili, care l-a îndreptat spre o carieră ecleziastică, pe care însă Peire a abandonat-o repede preferând să devină trubadur. Din, probabil, vasta sa operă, au supraviețuit până la noi douăsprezece cântece de dragoste și peste optzeci de *sirventes* (poezii cu conținut satiric, moral sau politic, ce ironizau moravurile clerului sau ale laicilor), Peire Cardenal fiind un maestru incontestabil al acestui din urmă gen. În total, din creația sa, avem 96 de poezii.

Poetul a fost între 1204-1208 secretarul contelui Raymond al VI-lea de Toulouse (1156-1222). Acesta a fost excomunicat pentru erezie de mai multe ori, fiind învinuit de catharism. Adepții acestei învățături eretice respingeau cultul sfinților și al icoanelor, botezul copiilor, euharistia, nu recunoșteau Crucea drept simbol creștin, credeau în transmigrația sufletului și în reîncarnare, condamnau căsătoria și interziceau procrearea, acestea fiind câteva dintre punctele importante ale dogmaticii lor, una gnostică, cu influențe bogomile și, probabil maniheiste.⁵ Erezia s-a răspândit dinspre estul continentului, din Bizanț și Balcani, spre Occident, cuprinzând nordul Italiei, sudul Franței și chiar nord-estul Spaniei, fiind un pericol major pentru Biserica Romano-Catolică în a doua jumătate a secolului XII și în prima jumătate a veacului al XIII-lea. Pentru a stârpi erezia, papalitatea, prin vocea lui Inocențiu al III-lea (1198-1216) declanșează o adevărată cruciadă, în 1208, ce avea să devasteze sudul Franței. Ecurile acestei acțiuni care a ruinat nobilimea occitană, a pârjolit

³ Bertran de Born (1140–1215) baron din regiunea Limousin, s-a remarcat prin poeziile sale în care glorifica lupta și războiul și prin implicarea în intrigile politice ale vremii, intervenind în cadrul conflictelor interne din familia regală Plantagenet.

⁴ Guy' Ussel (m. 1224) trubadur din regiunea Corrèze, făcea parte dintr-o familie în care se mai ocupau cu poezia alți doi frați ai săi Ebles și Pèire și un văr, Elias. Renunță să mai scrie versuri prin 1209 la cererea legatului papal al lui Inocențiu al III-lea din timpul cruciadei albigenze, Pierre de Castelnau.

⁵ Eliade & Culianu 1993: 141-142.

pământurile și a trimis la rug sau în închisoare numeroși locuitori ai sudului, se vor regăsi și în lirica poetului auvergnat.

După ce Biserica a încheiat această acțiune distructivă, stindardul luptei a fost preluat de monarhia franceză, care sub pretextul stârpirii ultimelor rămășițe ale ereziei, urmărea de fapt anexarea acestor bogate teritorii din sud. Printre cei care și-au apărat pământurile de agresiunea papală și apoi cea franceză s-au numărat Conții de Toulouse care dețineau controlul asupra Languedoc-ului, Conții de Foix care își aveau domeniul în Gascogne, Viconții de Trencavel ce stăpâneau orașul Carcassonne și regiunea înconjurătoare din acest important punct strategic din sud și Conții de Comminges ce controlau văile din sud-vest, de la poalele Munților Pirinei. Este de reținut faptul că aceste teritorii nu făceau parte din Regatul Franței. Seniorii de aici erau, în mod formal, vasali ai regelui Franței sau al celui al Aragonului, dar în realitate dispuneau de o marjă de acțiune foarte mare, fiind practic independenți. Această situație a dorit și a reușit până la urmă să o curme monarhia franceză. După două decenii de lupte înverșunate, 1229 se va semna Tratatul de la Meaux (o localitate în apropiere de Paris) prin care Languedoc-ul este cedat regilor Franței. Acest lucru va avea loc efectiv în 1270.

Peire Cardenal s-a aflat în serviciul Conților de Toulouse o mare parte a vieții sale, așa cum am mai spus. Poetul l-a lăudat în repetate rânduri pe contele Raymond al VI-lea de Toulouse în versurile sale. Dar asta nu înseamnă că îi și împărtășea convingerile eretice, dealtfel niciodată afirmate în mod deschis de către contele. Ditirambele violente și repetate ale poetului împotriva clericilor în mai multe poezii ale sale, sunt mai degrabă expresia unui atașament față de pământul natal, o exprimare a naționalismului occitan plin de ostilitate față de preoții catolici care au adus cu ei umbra Inchiziției ce va pustii în următoarele decenii Occitania⁶. Aceste sentimente anticlericale erau împărtășite de multe lume în zona de sud a Franței. De exemplu, poezia lui Cardenal *Clergue si fan pastor* („Spun preoții că sunt păstori”), mai era recitată de țărani din Languedoc chiar în corul bisericii din Pamiers (oraș de reședință al episcopului catolic și al Inchiziției!) și în 1330, la mai bine de jumătate de secol de la dispariția poetului și la peste un secol de la declanșarea prigoanei anticathare ce a distrus și civilizația occitană⁷. Aceasta nu a fost singura poezie în care Peire Cardenal și-a manifestat ostilitatea față de invadatori. În poezia *Atressi com per fargar* (scrisă după 1212-1213) el îl atacă (numindu-l „hoț” și „trădător”) pe episcopul de Puy, un anume Bertrand de Chalencon, care a condus un detașament de cruciați în regiunile Puy și Béziers. Unii cercetători consideră că cel vizat este de fapt Arnauld Amalric, abate de

⁶ *Occitania* este denumirea generală a regiunilor din Franța aflate la sud de fluviul Loire, regiuni în care se vorbește unul dintre dialectele limbii *d'oc*, limba occitană. Ea mai înglobează mici teritorii din Spania, Italia și statul Monaco.

⁷ Le Roy Ladurie 1992, vol. 2: 51.

Cîteaux și legat papal, căruia i se atribuie faimoasa frază rostită în timpul masacrului de la Béziers: „Ucideți-i pe toți, Dumnezeu îi va recunoaște în Ceruri pe ai săi”. Clericii constituie de altfel, principala țintă a lui Peire Cardenal. Papa Inocențiu al III-lea (1160-1216) inițiator al „cruciadei împotriva albigenzilor” care a dus la anihilarea politică și culturală a Occitaniei, este tratat cu evidentă ostilitate de poet. Un tratament foarte dur îi este aplicat și lui Esteve de Beaumont, canonic la catedrala din Puy en Velay, pe care Cardenal îl prezintă drept hoț, trădător și asasin, în trei *sirventes*. Se pare că el și-a asasinat propria familie (ce era probabil eretică) și a încurajat venirea cruciaților în Languedoc. În ciuda strădaniilor cercetătorilor, acest malefic personaj nu a putut fi identificat cu precizie.

Prea multe lucruri nu se cunosc nici despre Arnaud Amalric, numit arhiepiscop de Narbonne în 1212, satirizat feroce în *sirventes*-ul cu numărul 19, intitulat chiar *Arhiepiscopul de Narbonne*. Peire Cardenal îl numește „hoț, lacom, trădător și otrăvitor”. În poezia *Falsedatz e desmezura* („Falsitate și lipsă de măsură”) poetul vorbește despre lupta dintre „francezii bețivi” și toulousanii „drepti și adevărați”, o luptă, mai spune el, între zgârcenie și generozitate, între trădare și iubire, între păcat și sfințenie. Într-un alt *sirventes* vorbește despre situația complicată în care se regăsea patria sa, atrăgând atenția că Simon de Montfort, conducătorul militar al cruciadei împotriva albigenzilor, vrea să supună lumea și să o prade (*sirventes*-ul cu nr. 20 *Per fols tenc Polhens e Lombartz*). Necruțător e dovedește a fi trubadurul și cu călugării dominicani, (participanți și ei zeloși la cruciadă) în poezia *Ab votz d'angel* („Cu voce de înger”), acești călugări care „cu voci de îngeri, pronunție perfectă, și cuvinte subtile ca o pânză englezească⁸, ne spun cum îl vom putea vedea pe Dumnezeu”. Într-un alt *sirventes*, *Aquesta gens, con son en lur gaieza*, el își exprimă deziluzia occitanilor față de inactivitatea regelui englez Ioan Fără Țară (1166-1216) în timpul conflictului acestora cu regele francez Philippe II August (1165-1223). Deși erau aliați, Ioan nu s-a prea omorât cu firea ca să îi ajute pe seniorii occitani. Tot în această poezie, compară curtea rafinată a lui Raymond al VI-lea, conte de Toulouse, cu cea grosolană a lui Ioan.

Peire Cardenal și-a început cariera poetică la curtea din Toulouse unde a fost secretar al contelui între 1204-1208. În semn de recunoștință față de primul protector al său, poetul vorbește foarte frumos despre el, numindu-l „demn”, „cinstit”, „curajos”, laudând atmosfera rafinată, plină de oameni eleganți și generoși de la curtea sa. După moartea contelui, survenită în 1222, trubadurul intră în serviciul fiului acestuia, Raymond al VII-lea (1197-1249). Acesta a avut o viață și mai turbulentă decât cea a tatălui său, apărându-și teritoriile cu arma în mână împotriva invadatorilor din Nord. În ciuda eforturilor sale militare și diplomatice, Languedoc-ul (și odată cu el proprietățile conților de Toulouse) va fi anexat în 1271 la

⁸ Ironie amară a poetului, „pânza englezească” era cunoscută în acele vremuri pentru asprimea, grosolană ei, nicidecum pentru moliciune, subtilitate.

domeniile coroanei franceze. Cardenal, în *sirventes*-ul cu numărul 15 (*Ben volgra, si Deus o volgues*) îi face un portret măgulitor, ultimele trei strofe fiind considerate drept o descriere a unui prinț ideal. Deasemenea, poetul își laudă patria unde limba este grațioasă, iar oamenii au o conduită frumoasă, fără teamă și prefăcătorie, în *sirventes*-ul cu numărul 57 *Lo jorn qu eu fui natz* („Ziua în care m-am născut”). Această viziune despre occitani este însă una idealizată, departe de ceea ce se întâmpla în realitate. Chiar casa de Toulouse a avut membri care au trecut de partea francezilor. Baudoin de Toulouse (după 1165-1214) era fiul mezin al lui Raymond al V-lea de Toulouse, provenit în urma căsătoriei sale cu Constance de France (Contele Raymond al V-lea de Toulouse a fost căsătorit de trei ori). Fratele vitreg al lui Raymond al VI-lea de Toulouse, după o ceartă violentă cu acesta, trece de partea lui Simon al IV-lea de Montfort (1160-1218) conducătorul armatelor cruciate care luptau împotriva seniorilor occitani. Participă la campania împotriva lui Raymond și la bătălia de la Muret (12 septembrie 1213)⁹ în care va avea un rol decisiv în înfrângerea coaliției aragonezo-occitane. Câteva luni mai târziu însă, este capturat de oamenii lui Raymond și trimis acestuia la Montauban. Aici, Baudoin este condamnat ca trădător și spânzurat la 17 februarie 1214. Să notăm că Guillaume de Tudele, autorul primei părți din *Chanson de la croisade albigeoise*¹⁰ a fost în serviciul său. Trubadurul Peire Cardenal îl critică foarte dur pe Baudoin de Toulouse, într-un *sirventes* rămas celebru.¹¹

După moartea lui Raymond al VII-lea de Toulouse, care a fost un protector viteaz și generos, pentru poet începe o perioadă grea. Este nevoit să rățăcească prin toată Occitania, fugind de Inchiziție și de francezi, care nu îi iertau poziția sa intransigentă din timpul cruciadei albigenze. Ajunge la curtea lui Uc, conte de Rodez (1227-1274), protector și al altor trubaduri (Guiraut Riquier, Folquet de Lunel), trece pe la curțile lui Guiraut de Armagnac, Gaston al VII-lea de Bearn, Roger Bernart al III-lea de Foix. Este foarte probabil să fi ajuns și la curtea lui Alfonso al X-lea al Castiliei (1252-1284), rege cult, rafinat, supranumit „cel Înțelept”. În cele din urmă, poetul se stabilește la Montpellier (prin 1270) la curtea lui Jaime I de Aragon (1213-1276) care menținea o curte frumoasă cu trubaduri și jongleri, fiind prezenți aici poeți celebri precum Guillem Montanhagol,¹² Bernart Sicart de

⁹ La 12 septembrie 1213 armata cruciată condusă de Simon IV de Montfort a înfrânt la Muret, în apropiere de Toulouse, forțele occitano-aragoneze conduse de regele Aragonului Pedro al II-lea (1196-1213), care venise în ajutorul vasalilor săi occitani și de Contele Raymond VI de Toulouse.

¹⁰ *Chanson de la croisade albigeoise* este un lung poem epic care descrie luptele dintre cruciați și occitani. Poemul are două părți. Prima parte este scrisă de către Guillaume de Tudele și are o atitudine *pro cruciați*. Partea a doua aparține unui autor anonim ale cărui simpatii se îndreaptă în mod vădit spre occitani.

¹¹ În poezia *J'ai toutes les raisons de me rejouir* (*Am toate motivele să mă bucur*), scrisă prin 1214.

¹² Guillem Montanhagol (1233-1268) trubadur din Provence celebru pentru poeziile sale de iubire.

Maruejols¹³, Cerveri de Gerona ¹⁴ ș.a. Aici își petrece ultimii ani din viață acest trubadur occitan, rebel, curajos și patriot.

BIBLIOGRAFIE

- Eliade, Mircea & Culianu, Ioan Petru (1993). *Dicționar al religiilor.*, București: Editura Humanitas.
- La chanson de la croisade albigeoise* (1989) édition Livre de poche, Paris, préfacé par Georges Duby, adaptation de Henri Gougaud.
- Ladurie Le Roy, Emmanuel (1992). *Montaillou, sat occitan de la 1294 până la 1324*, 2 vol. București: Editura Meridiane.
- Marrou, Henri I. (1983). *Trubadurii*. București: Editura Univers.
- Payen, Jean Charles (1997). *Histoire de la littérature française. Le moyen âge*, nouvelle édition révisée. Paris: Flammarion.
- Poesies completes du troubadour Peire Cardenal (1180-1278)* (1957) ed. Rene Lavaud. Toulouse: Edition Privat.
- Poezia trubadurilor* (1979), traducere de Sorina și Victor Bercescu, cuvânt înainte, biografii și note de Sorina Bercescu. București: Editura Albatros.
- Poezia trubadurilor provensali, italieni, portughezi, a truverilor și a minnesängerilor* (1980), în versiunea originală și în traducerea lui Teodor Boșca, Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Stoyanov, Yuri (1999). *Tradiția ascunsă a Europei. Istoria secretă a ereziei creștine în Evul Mediu*. Iași: Polirom.

¹³ Bernart Sicart de Maruejols (după 1230-?) Trubadur din Languedoc, faimos pentru poeziile sale cu tematică politică în care a criticat cruciada albigenă.

¹⁴ Cerveri de Girona (1259–1285) trubadur catalan, unul dintre cei mai prolifici poeți ai epocii, de la el rămânând peste 100 de poezii.

Anexe

Fig 1 - Orașe din Occitania în care au fost prezenți trubadurii.

Sursa: <http://thierrycros.net/?tag/Pr%C3%A9sentation>
(accesat la 27.05.2015).

Fig. 2 - Harta care prezintă peregrinările lui Peire Cardenal în timpul vieții sale în sudul Franței.
Sursa: www.cardenal.org (accesat la 27.05.2015.)

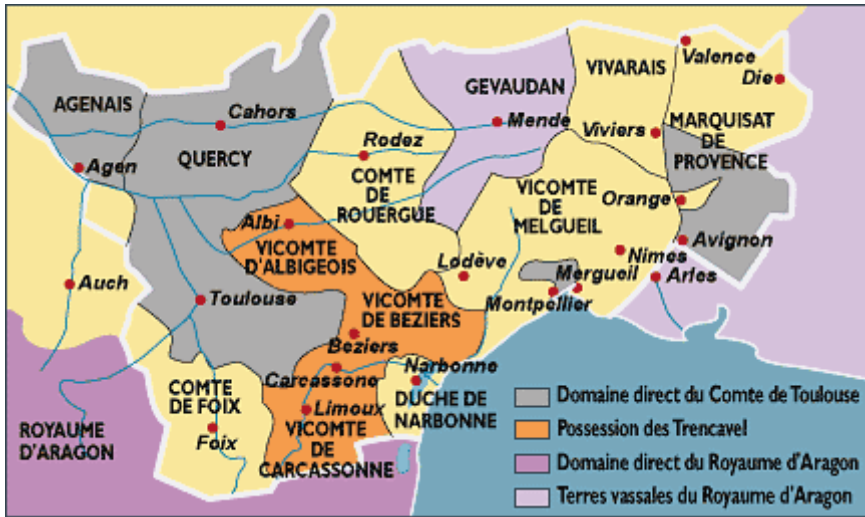

Fig. 3- Harta Occitaniei la începutul secolului XIII, înainte de declanșării cruciadei împotriva catharilor. Este demn de remarcat fărâmițarea politică a regiunii.

Sursa: www.cardenal.org (accesat la 16.05.2015)